

Hrvatskim čitateljima zasigurno je najzanimljiviji onaj dio Mošinove *Autobiografije* u kojem on opisuje svoje zagrebačke dane i rad u Historijskom institutu JAZU. Na taj se dio odnosi poglavlje od tridesetak stranica na kojima se Mošin prisjeća svojih suradnika na Institutu, detaljno opisuje uvjete u kojima je taj institut započeo s radom, svoju suradnju sa Staroslavenskim institutom, izdanja na kojima je radio i tijek rada na sređivanju arhiva. Kako se Mošin posebno istraživački bavio vodenim znakovima, dosta je pažnje posvećivao radu u Dubrovačkom arhivu, gdje je prikupljao materijale za rad, te se sa zadovoljstvom sjeća svojih boravaka tamo i ugodne atmosfere na koju je nailazio te prijateljstva s Branislavom Nedeljkovićem, koji je radio u Institutu SANU u Dubrovniku. "Olja i ja smo tih godina živjeli srećno" – prisjeća se Mošin u autobiografiji svoga zagrebačkog razdoblja, a osjećaj spokoja davala mu je – izgleda – i svećenička služba u zagrebačkoj pravoslavnoj crkvi, čemu također posvećuje nekoliko odlomaka teksta. Govori i o putovanju 1956. godine u Rusiju, koju je tada zajedno sa ženom posjetio prvi put nakon 35 godina emigrantskog života. Nakon toga još je nekoliko puta odlazio na putovanja u domovinu te održavao dobre veze sa sovjetskim znanstvenicima, što mu zasigurno nije pomoglo u trenutku kada se odlučivalo o njegovoj sudbini u Historijskom institutu JAZU. Kao Rus, bio je po definiciji sumnjiv vlastima, a kao znanstvenik širokih svjetskih veza i ugleda na sebe je navukao sumnjičavost, pa i ljubomoru kolega.

Na preko dvjesto stranica knjige *Autobiografija* Vladimira Mošina možemo pratiti njegovu neobičnu sudbinu; priča započinje Mošinovim sjećanjem na roditelje i rodbinu, a završava oko 1980. godine. Kronološkim redom on mirno pripovijeda o okolnostima u kojima se zatekao, govori vrlo otvoreno, čak i intimno o djetinjstvu i mladosti, o Prvom svjetskom ratu i prilikama u Rusiji, o putovanju u emigrantsku neizvjesnost, o životu i radu u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca i, kasnije, Jugoslaviji. Čitatelj s njime putuje od Rusije do Jugoslavije, pa preko Koprivnice, Skoplja, Pančeva i Beograda do Zagreba, pa opet preko Beograda do Skoplja, prateći sudbinu koja uistinu čitatelja može na trenutke i potresti i rastužiti. Istovremeno Mošin donosi pregršt različitih informacija, osobito o znanstvenom životu i o razvoju historiografije, te zapažanja o osobama i okolnostima s kojima se susretao. Autora upoznajemo kao iznimno skromnu osobu, blagonaklonu prema svima, kao čovjeka pomirenoga s tužnom sudbinom, koji krivicu za svoje nedaće uvijek najprije traži kod sebe, a kod drugih nalazi gotovo uvijek pozitivne strane.

Predgovor knjizi, naslovljen *Sećanja protojereja, akademika V. A. Mošina*, napisao je podđakon Andrej Tarasjev, predsjednik Društva za očuvanje spomena na Ruse u Srbiji, a uvodne napomene sastavila je prevoditeljica i priređivačica knjige Nesiba Palibrk-Sukić. Nakraju se donosi i dvadesetak fotografija iz života Vladimira Mošina te detaljna bibliografija njegovih radova.

Magdalena Najbar-Agičić

Andrija Štampar, *Dnevnik s putovanja 1931.–1938.*, priredili i uredili Željko Dugac i Marko Pećina, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Škola narodnog zdravlja "Andrija Štampar", Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Srednja Europa, Zagreb 2008., 839 str.

U suradnji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Škole narodnog zdravlja "Andrija Štampar", Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i izdavačke kuće Srednja Euro-

pa, 2008. izdan je *Dnevnik s putovanja 1931.–1938.* Andrije Štampara. Opremljen kritičkim aparatom, ovaj povijesni izvor za tisak priredili su Željko Dugac i Marko Pećina, koji su napisali i *Predgovor* (IX-XIV). Objavljeni *Dnevnik* Andrije Štampara dosada je bio nepoznat široj javnosti, a nalazio se unutar osobnog fonda Andrije Štampara u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu (sign. HR HDA 831), koji sadrži šesnaest kutija koje obuhvaćaju vremensko razdoblje od 1888. do 1958. godine. Kopiju tog rukopisa prvi je počeo priređivati povjesničar medicine Mirko Antun Grmek, a s radom je nastavio Ivo Padovan, koji je tom prigodom *Dnevnik* podijelio u sedam cjelina. Urednici Željko Dugac i Marko Pećina, prilikom priređivanja ovom izdanja, djelo Andrije Štampara podijelili su na devet cjelina. Kao što su urednici naveli u *Predgovoru* (IX-XIV), djelo opisuje putovanja koja je, nakon što ga je režim Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca prisilno umirovio, Andrija Štampar poduzeo između 1931. i 1938. g. kao stručnjak Zdravstvene organizacije Lige naroda i Rockefellerove fondacije. Putovanja tijekom kojih je prošao područja od Nove Gradiške preko Zagreba, Francuske, SAD-a i Kanade, Japana, Kine, Nizozemske, Španjolske, Njemačke, Poljske, Čehoslovačke, Mađarske, Turske i Bugarske te ponovno do Dalekog istoka u prijelomnim godinama prije Drugog svjetskog rata, omogućuju izvrstan uvid u onodobne političke, društvene i zdravstvene prilike, ali i izuzetno vrijedan uvid u svakodnevni život i životne prilike na ogromnom zemljopisnom području. Željko Dugac i Marko Pećina napominju kako je tekst zbog lakšeg razmišljanja pravopisno, leksički i sintaktički osuvremenjen. Zbog želje da se tekst *Dnevnika* približi širokoj čitateljskoj publici, autori su izostavili dijelove u kojima Andrija Štampar donosi opsežne statističke analize te dijelove koji su previše stručni i specifični. Ipak, u želji da poštuju cjelovitost *Dnevnika*, autori su znanstvenoj publici omogućili uvid u cjelokupan tekst u elektroničkom formatu, točnije CD-u, koji se nalazi na kraju knjige, a koji uza spomenute podatke sadrži i kraću videosnimku s putovanja Andrije Štampara u Kini.

Željko Dugac u prilogu *Svijet kao Domovina: Andrija Štampar i njegova međunarodna aktivnost tridesetih godina XX. stoljeća* (XV-LVIII) detaljno prikazuje djelovanje Andrije Štampara od samih početaka preko školovanja u Beču do afirmacije i širokog polja djelovanja unutar zdravstvene zajednice zaključno sa formiranjem Svjetske zdravstvene organizacije. Autor posebno ističe djelovanje do svibnja 1931. g., kada je umirovljen, tijekom kojeg je započeo formirati javnozdravstvene ustanove u zemlji (preko 250), zajedno s postavljanjem osnovnih zdravstvenih zakona, te predstavljanje modela za obrazovanje zdravstvenih radnika. Željko Dugac posebno ističe dvadesete godine 20. stoljeća tijekom kojih je njegovo djelovanje često bilo pod udarom medicinske zajednice koja je često bila nesklona socijalizaciji medicine, no, kako autor spominje, u istom je razdoblju došlo i do prvih kontakata s Rockefellerovom fondacijom, koja je u tom vremenu, uz Zdravstvenu organizaciju Lige naroda, imala važnu ulogu u promicanju međunarodnog zdravstva.

Kao što smo spomenuli, priređivači su *Dnevnik Andrije Štampara s putovanja 1931.–1938.* podijelili na devet poglavlja koja nećemo detaljno analizirati s obzirom na to da je riječ o izvornoj građi, ali im je potrebno bar spomenuti naslove poglavlja. Tako *Dnevnik* sadrži poglavlja *Put u Sjedinjene Američke Države i Kanadu* (3-52), *Prvi put na dalekom istoku* (53-109), *Put u Tursku i Bugarsku* (111-128), *S puta po Španjolskoj* (129-147), *Drugi put na Dalekom istoku* (149-433), *Treći puta na Dalekom istoku* (435-661), *U SSSR-u* (663-721), *Novo putovanje po Europi* (723-764), te na kraju *U Americi* (765-811).

Izdanje je opremljeno brojnim priložima i znanstvenim aparatom. Tako se u cjelini pod naslovom *Popis ilustracija* (813-814) donosi popis čak devetnaest fotografija snimljenih na putovanjima Andrije Štampara te nekoliko ranijih osobnih fotografija. U knjizi se nalazi i engleski *Summary* (815-817), *Kazalo osobnih imena* (819-828) i *Kazalo geografskih pojmova* (829-839).

Izdanje *Dnevnik s putovanja 1931.–1938.* Andrije Štampara izniman je prilog istraživanju povijesti medicine početkom 20. st., ali i počast Andriji Štamparu kao pioniru javnog zdravlja i socijalne medicine u Hrvatskoj i svijetu. Zbog zemljopisnog područja koje obuhvaća, detaljno opisuje uvid u svakodnevni život stanovništva na vrlo širokom području te predstavlja zanimljivo štivo znanstvenicima, ali i širokoj publici, što je i bila namjera izdavača.

Maja Budeč

Omer Rak, *Danilski riton: struktura i simbolika kultne posude iz srednjeg neolitika*, Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić", Šibenik 2008., 196 str.

Omer Rak, politolog i publicist, u knjizi *Danilski riton* ušao je u arheološko područje kako bi pokušao dati svoj odgovor o namjeni ove kultne posude. U uvodnom dijelu autor izražava nezadovoljstvo trenutačnim stanjem u arheološkoj znanosti koja se, prema njegovu mišljenju, iscrpljuje u analizama te zanemaruje interpretaciju dobivenih rezultata. Za svoj uzor u radu Rak je uzeo uglednu litavsko-američku arheologinju Mariju Gimbutas, koja se prva pozabavila prapovijesnim europskim simbolizmom. Obrazlažući teoriju M. Gimbutas o Velikoj božici (hibridu ptice i zmije), koja se štovala u neolitu i koja je u sebi sadržavala dualizam dobra i zla, za razliku od kasnijih božanstava koja će se podijeliti već prema svojim dobrim ili lošim karakteristikama, autor nam daje naznaku svoje namjere, a to je potraga za simbolikom ritona koja će se zasnivati na pokušaju interpretacije suvremenih rezultata arheološke znanosti. Rak prihvaća stajalište M. Gimbutas o matrijarhalnoj i miroljubivoj Europi kao nešto samo po sebi razumljivo, iako je takvo stajalište ozbiljno uzdrmano arheološkim istraživanjima i predmetom je oštih rasprava. Tako se postojanje ženskih božanstava ne može uzeti kao siguran pokazatelj matrijarhata jer tako bi i antičku Grčku i Rim mogli proglasiti društvima u kojima je žena imala uvažen status jer je postojao priličan broj ženskih božanstava (vidi opširnije: Anamarija Kurilić, *Ususret Liburnima*, Zadar 2008., str. 26-29), a argumenti protiv miroljubive neolitske populacije nameću se kroz arheološke lokalitete istog razdoblja koji su često utvrđeni i koji posredno svjedoče o potrebi za zaštitom i sigurnošću. Autor daje prednost kognitivnoj arheologiji u odnosu na paleoantropološke analize jer se potonje, po njegovu mišljenju, zasnivaju na suhoparnim činjenicama vezanim uz tumačenje osteološke građe koja nije, prema mišljenju istog, pokazatelj ljudskosti. I tom bi se stavu moglo prigovoriti, a dobar primjer višestruke primjenjivosti paleoantropoloških analiza, u kojima se otkrivaju mnogi humani aspekti, daje Mario Šlaus u svojoj izvrsnoj knjizi *Bioarheologija: Demografija, zdravlje, traume i prehrana starohrvatskih populacija* (Zagreb 2006.).

U prvom poglavlju, pod nazivom *Nalaz* (15-20), donose se osnovni podaci o danilskom ritonu, njegovu izgledu, mjestu nalaza i povijesti istraživanja. *Kulturni krug ritona* (20-36) naziv je drugog poglavlja, u kojem autor daje podatke o raširenosti toga kulturnog kompleksa (područje Grčke, Albanije, Kosova, Bosne, istočnog Jadrana, Italije), predstavljajući različite teorije o njegovim mogućim ishodištima. Autor ovdje iznosi prihvatljivu teoriju Alojza Benca o kulturnoj svrsi ritona zasnovanoj na obliku recipijenta oslobođenog pragmatične funkcije i